

תוכן העניינים

3.....הקדמה

11..... מבוא

המינים האסורים והמותרים באכילה

מאמר 1 'ולא תטמאו את נפשותיכם' - המינים האסורים בויקרא י"א .. 31

מאמר 2 'המעלה אתכם מארץ מצרים' - סימני הכשרות בויקרא י"א ... 63

מאמר 3 'ואבדיל אתכם מן העמים' - המינים האסורים בויקרא כ'..... 91

מאמר 4 'כי עם קדוש אתה' - המינים האסורים בדברים י"ד 109

הטיפול במינים המותרים

מאמר 5 איסור טרפה 127

מאמר 6 מצוות שחיטה..... 145

מאמר 7 איסור אכילת דם 187

מאמר 8 מצוות כיסוי הדם..... 211

מאמר 9 איסור בשר בחלב 241

מבטי רוחב

מאמר 10 צמחונות ואכילת בשר בתורה 277

מאמר 11 בשר תאוה במדבר ובארץ ישראל..... 317

מאמר 12 איסור גיד הנשה..... 345

מאמר 13 מצוות שילוח הקן 387

ללומדי מסכת חולין

לקראת לימוד פרק:	ראו מאמר:
א-ב	6: שחיטה
דף טז-יז	11: בשר תאווה במדבר ובא"י
ג-ד	1-4: המינים המותרים והאסורים 5: איסור טרפה
ה	13: שילוח הקן (חציו הראשון)
ו	7-8: אכילת דם וכיסוי הדם
ז	12: גיד הנשה
ח	9: בשר בחלב
ט-יא	(עניני טומאה וטהרה ומתנות כהונה לא נידונו בספר)
יב	13: שילוח הקן
לתחילת/לסוף המסכת	10: צמחונות ואכילת בשר בתורה

מאמר 5

איסור טרפה - 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו'

א. הגישות הבסיסיות והדין הכללי

הגישות הבסיסיות

בפרשת משפטים בתוך רצף ארוך של מצוות, מופיעה המצוה "וּבֶשֶׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָל תַּשְׁלִּיכוּן אֹתוֹ" (שמות כב ל). איסור זה הוא איסור האכילה הראשון שעם ישראל מצווה בו.¹

חשוב לשים לב שהאיסור אינו מתייחס למינים השונים של בעלי החיים - האסורים והמותרים. ההבחנה בין סוגים שונים של בעלי חיים, אלו המותרים באכילה ואלו האסורים באכילה, עתידה להופיע רק בספר ויקרא לאחר חנוכת המשכן. איסור טרפה מתייחס לכל המינים, בלי הבדלים ביניהם.²

---

1. למעט גיד הנשה שביחס אליו התורה לא מנסחת ציווי אלא מתאר מציאות - "עַל פֶּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה" (בראשית לב לג. עיין בפרק העוסק במצות גיד הנשה). בנוסף, אם לא נחשיב את "לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ" (שמות כג יט) כאיסור אכילה מובהק (כיון שהוא מנוסח כאיסור בישול, ורק בספר דברים הוא מופיע בהקשר של איסורי אכילה), הרי שאיסור טרפה הוא איסור האכילה המובהק היחיד שמוזכר בספר שמות כולו (עיין בפרק העוסק באיסור בשר בחלב).

2. איסור אכילת נבלה מופיע רק מאוחר יותר בתורה. התייחסנו אליו במאמר

יש להבין מה משמעותו של האיסור, ומדוע נבחר דווקא הוא להיות איסור האכילה שעם ישראל יצווה בו מיד לאחר מעמד הר סיני בפרשת משפטים.

בטרם נעסוק בטעמה של מצווה זו, נזכיר את הכיוונים הראשיים שעלו בפרשנים להסברת טעם איסורי האכילה: 1. מטרת האיסורים היא שמירה על בריאות הגוף ממאכלים מזיקים; 2. מטרת האיסורים היא תיקון הנפש ממידות מזיקות; 3. אין טעם עצמי לאיסורי האכילה, ואין הבדל ממשי בין המאכלים השונים. מטרת האיסורים היא לעבוד את ה' על ידי ציות לחוקיו.

האם הכיוונים הללו יכולים להתאים לאיסור טרפה, והאם נמצא בין חכמינו עמדות שמיצגות את הכיוונים הללו במצווה זו?

הרמב"ן הולך לפי הכיוון הראשון. הוא מסביר את ההבדל בין איסור בהמה טהורה שנטרפה למינים האסורים: "הזכיר הטרפה שאיננה תועבה, אבל נאסרה מפני הארס או החולי הממית שלא יזיק באוכליו" (רמב"ן דברים יד ג). איסור טרפה שונה מאיסורם של המינים האסורים. יש סכנה באכילת טרפה גם אם היא באה מבהמה טהורה, כי כיוון שנפצעה ונהרגה ייתכן שיש בה חולי או ארס שמזיקים לבריאותו של הניזון ממנה. באופן דומה כותב ספר החינוך (מצווה עג) על איסור אכילת בהמה שנוטה למות, שמסתבר שיש בגופה דבר שמסכן במוות.

הרשב"ם כותב "ואנשי קודש - שלא לאכול דבר טמא כגון טריפה" (רשב"ם שמות כב ל), ומציע שהמושג 'קודש' מנוגד למושג טומאה. לפי זה טעמו של איסור אכילת טרפה הוא ההרחקה מהטומאה שבה, וסביר להבין שהפגיעה העיקרית של טומאת המת היא בנפש.³

הקודם ונתייחס אליו עוד במאמר הבא על מצוות השחיטה.

3. הרשב"ם עצמו פירש גם את הפסוק בויקרא שהמאכלים האסורים מטמאים,

האפשרות השלישית שאין טעם למצוות אלו יכולה אולי להתאים גם לאיסור טרפה. בפרשנים על אתר לא בולטת עמדה כזאת, אבל אפשר להבין כך מדברי איסי בן יהודה שדורש על המילים הפותחות את הפסוק "וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּן לִי" (שמות כב ל) - את הדרשה "כשהמקום מחדש מצוה על ישראל, הוא מוסיף להם קדושה" (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים כ). ניתן להבין מדבריו שאין טעם עצמי למצוה אלא יש כאן מצוה חדשה שמטרתה להוסיף קדושה, על ידי הישמעות למצוותיו של הקב"ה. אמנם ניתן גם להבין את המדרש אחרת. להבין שהקב"ה מוסיף מצוה כדי להוסיף קדושה, ולכן בוחר במצוות שמצד עצמן מוסיפות קדושה, ולחזור בכך להבנות הקודמות שיש למצוה טעם.

ובשר בשדה טרפה - דין כללי

האיסור מנוסח בניסוח מוחשי - בשר, שדה, כלב. במקום זאת אפשר היה להסתפק בניסוח מופשט וכללי: 'בעל חיים שמת'⁴ אסור באכילה ומותר בהנאה'. לאו דוקא טריפה, לאו דוקא בשדה, ולאו דוקא לכלב. אבל הפסוק אינו כתוב בסגנון כללי עקרוני אלא מדבר על מקרה קונקרטי: על בשר (במקום 'בעל חיים'), על שדה (למרות שהדין אמור להיות נכון בכל מקום), על טרפה בלבד בלי להזכיר נבלה (למרות שבמקומות אחרים יופיעו נבלה וטרפה יחד)⁵ ועל התר ההשלכה לכלב (במקום לציין התר כללי בהנאה). רש"י עושה את הפעולה ההפוכה. את התיאור הספציפי "בשדה", הוא

כפגיעה בגוף, ומביא ראיה מענינת מהגמרא: "כל הבהמות והחיות והעופות הדגים ומיני ארבה ושרצים שאמר הקב"ה לישראל מאוסים הם ומקלקלים ומחממים את הגוף ולפיכך נקראו טמאים. ואף בתלמוד. עכו"ם שאוכלים שקצים ורמשים חבול גופייהו" (רשב"ם ויקרא יא ג).

4. או עומד למות כפי שביארו חז"ל.

5. במאמר זה נדון רק בדין טרפה, שמופיע כאן לבדו בפסוק. דין נבלה נידון במאמר הקודם, ובמאמר על שחיטה.

מתרגם לעיקרון הכללי:

ובשר בשדה טרפה - אף בבית כן, אלא שדיבר הכתוב
בהווה, מקום שדרך בהמות ליטרף, וכן כי בשדה
מצאה.

(רש"י שמות כב ל)

גם לגבי התר ההשלכה לכלב, מביא רש"י את הלימוד שמראה
שאין כאן התר ייחודי, אלא התר הנאה כללי: "קל וחומר לטרפה
שמותרת בכל הנאות" (שם).

עלה בידינו שהתורה מדברת בשפה קונקרטיית דרך מקרים פרטיים
במקום לנסח עקרונות מופשטים, אבל כוונתה מלכתחילה היא לדין
הכללי שצייננו לעיל.

לפי הנאמר עד עתה, התורה באה ללמד דין כללי של איסור
אכילת כל בעל חיים שמת, והיא מדגימה אותו דרך מקרה פרטי
של טרפה שנמצאה בשדה ואין לאוכלה אלא היא תושלך לכלב.
לפי הבנה זאת אין משמעות להבטים הייחודיים של המקרה, שבהם
השתמשה התורה.

מכאן והלאה נרצה להראות, שלמרות שהכתוב דיבר בהווה, בכל
זאת הדוגמה הקונקרטיית לא באה רק בשביל להדגים את העיקרון
הכללי בצורה מוחשית יותר. המקרה המסוים נאמר בדווקא, והוא
שופך אור על טעמה ומשמעותה של המצוה. רק לאחר מכן הדין
מורחב לעיקרון מופשט וכללי, שגם עשוי להרחיב את הטעם
למרחבים נוספים.

לפי הבנה זו הפסוק מדבר על המקרה הספציפי לא רק מפני שהוא
רווח ושכיח ('דיבר הכתוב בהווה'), אלא מפני שהוא משקף את
המשמעות הפנימית. המקרה הרווח הוא לא רק דוגמה, אלא הוא
מבטא גם את הרעיון היסודי של המצוה, בטרם תורחב לעיקרון
כללי מקיף יותר.

ב. בשר שדה טרפה וכלב - מרחבים רעיוניים

כדי להבין את המטען שחבוי במקרה הספציפי שבו בחרה התורה, יש להקשיב היטב למושגים המיוחדים שהזכיר הפסוק, ולחתור לפענח את משמעותם.

התורה מדברת כאן על טרפה (שפירושה הפשוט חיה שנטרפה על ידי בעל חיים אחר). מכאן והלאה בכל המקומות בתורה שמוזכרת טרפה, מוזכרת עמה גם הנבלה - שמציינת חיה שמתה מוות טבעי,⁶ אבל אצלנו מוזכרת הטרפה בלבד.⁷ חכמים לומדים מקל וחומר שדינה של נבלה שוה, אך בכל זאת התורה בחרה להזכיר כאן דווקא את הטרפה.

יש לדון, כיצד האיסור קשור ליתר פרשת משפטים שעד לכאן עוסקת בנושא אחר לגמרי - בדינים שבין אדם לחבירו, ומדוע בכלל מדוע היא נידונה בספר שמות, ולא בפרשת מאכלות אסורות הכללית בספר ויקרא?

ציון דרך משמעותי להבנה שהפסוק הוא לא רק דוגמה, מצוי במדרש חז"ל על הפסוק. המדרש רואה בעובדה שהאירוע קרה בחוץ, בשדה ולא בבית, עובדה משמעותית ולא רק דוגמה בעלמא. וכך נדרש במכילתא דרשב"י:

מנין לבשר קדשים שיצא חוץ לקלעים ובשר קדשים
קלים שיצא חוץ לחומת ירושלם ובשר פסח שיצא
חוץ לחבורה שהן בלא תעשה, ת"ל ובשר בשדה.
(מכילתא דרשב"י שמות כב ל)

---

6. כמו למשל: "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וְטֵרֵפָה בְּאֶרֶץ וּבְגֵר וּכְבֵס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר" (ויקרא יז טו).

7. יצוין שמושג הטרפה מופיע עוד פעם אחת קודם לכן במצוות שבפרשת משפטים, בנוגע לדיני שומרים. בסיפורי התורה מופיעה הטרפה גם אצל יעקב - "טֵרֵפָה לֹא הִבֵּאתִי אֵלֶיךָ" (בראשית לא לט).

אם המקרה שבפסוק הוא רק דוגמה רווחת, מדוע להתייחס באופן מיוחד לכך שהדבר קרה בשדה? מה נוכל ללמוד מכאן על טיבו של איסור אכילת טרפה?

הכלב - לא להשתייך לחיות הטרף

נתחיל במונח שבולט בפסוק - ה'כלב'. הכלב הוא חית טרף מבויתת, שבויתה כדי להשתמש בתכונותיה כחיה טורפת להגן על האדם. הפסוק מצוה כי במקרה שנמצאה טרפה אצל האדם, במקום לאוכלה הוא ישליך אותה לכלב.

לפי הפשט הטרפה היא חיה שנטרפה,⁸ וההשלכה אל הכלב משאירה אותה במרחב חיות הטרף, במקום שתאכל על ידי אדם. משמעות הדרישה היא, שהאדם צריך להישאר מחוץ לעולם הטרף. כאמור הבהמות הטמאות עדיין לא נאסרות כאן באכילה, אך כל חיה שנטרפה על ידי חיות טרף נאסרת.

נוכל עתה להבין את הקשר שבין האיסור לבין פרשת משפטים. פרשת משפטים מלמדת בעיקר את יסודות הצדק והמוסר. בכלל זה היא מלמדת אותנו בפסוק שלנו להתנהג כאדם ולא כחייט טרף. החיות מתנהלות במישור החייתי שמבוסס על הכח, והאדם אמור להתנהל במישור המוסר, ועל כן אל לו ליטול חלק בעולם החייתי של הטורפים.

עמד על טעם זה הראי"ה קוק בדבריו הקצרים: "ביחוד שלא ישתתף עם הטורף מבעלי חיים הדורסים... על כן לא יאכל את הטרפיפה בשדה" (לנבוכי הדור פרק י עמ' 73).

---

8. אפשר לראות זאת בצורה ברורה בדברי הרמב"ם: "האוכל כזית מבשר בהמה או חיה או עוף טהורים שנטרפו לוקה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, טרפה האמורה בתורה זו שטרפה אותה חית היער כגון ארי ונמר וכיוצא בהן, וכן עוף שטרף אותו עוף הדורס כגון נץ וכיוצא בו" (רמב"ם מאכלות אסורות ד ו). במאמר על השחיטה יתבאר מדוע הורחבה הגדרת טרפה גם לחיה שעומדת למות.

מעתה מובן גם מדוע רק טרפה נזכרה כאן, ולא נבלה שמתה מות טבעי. הנבלה היא תוצר של מוות טבעי ולא של האכזריות של חיות הטרף. האדם נתקל בנבלה פעמים רבות דווקא בקרב חיות הביתיות שלו שמתו, ואכילתם כבר אינה נוטלת חלק בעולם הטורפים. לכן נבלה אינה נזכרת כאן, אלא רק בשלבים מאוחרים יותר של התורה, מתוך הקשרים רעיוניים אחרים.

לאיסור אכילת טרפה יש בסיס מוקדם יותר. האיסור הוא מעין הרחבה לאיסור אבר מן החי (שהרי חלק מדרכיה של חית טרף, הוא תלישת אבר מהנטרף ואכילתו). בדברי אונקלוס על הפסוק שלנו הקירבה לאבר מן החי בולטת - "ובשר תליש מן חיוא חיא" (תרגום אונקלוס שמות כב ל). איסור זה הוטל כבר על בני נח, ועתה התורה מתקדמת צעד אחד הלאה.⁹ התורה פותחת במילים "וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי" (שמות כב ל), ומבטאת בזה שיש כאן דרגה עליונה יותר מהמוסר הבסיסי, שכבר נדרש מבני נח. כאן האדם נדרש להתעלות מעל החייתיות, אפילו במקום שהיא כביכול לא בולטת, שהרי החיה כבר נטרפה וכעת היא קרובה להיות ככל חיה מתה אחרת והאדם עלול שלא לתת משקל לעובדה שהיא 'פרי' של עולם הטרף. לעומת זאת, דיני ההבחנה בין מינים מותרים למינים אסורים, הם כבר דרגה גבוהה יותר, שאליה נגיע רק בספר ויקרא.

על הבחנה בסיסית זאת עמד הרמב"ן שהבחין בין איסור טרפה לבין מאכלות האסורות של ספר ויקרא: "והנה השרצים משקצין הנפש, והטרפה אין בה שקוץ, אבל יש בשמירה ממנה קדושה" (רמב"ן שמות כב ל). הרמב"ן מדגיש שאיסור טרפה לא מטמא את הנפש, כי לא מדובר דווקא על המינים הטמאים, אלא גם על מין טהור שנטרף בשדה.

---

9. בדומה לכך שעשרת הדברות מצויות צעד אחד מעבר לשבע מצוות בני נח, ודומות להן בהרכב דברים. שבע מצוות בני נח מקבילות כמעט אחת לאחת, למצוות דומות בעשרת הדברות. חסר בהן בעיקר את מצות כיבוד הורים ואת מצות השבת.

ראינו אם כן שההקשבה לצלילים הייחודיים של המצוה כפי שהיא מנוסחת בתורה, מאפשרת לנו לדייק יותר בטעמה ומשמעותה של המצוה, ומלמדת אותנו על טעם אחר משלושת הכיוונים המפורסמים של טעמי הלכות כשרות, שהזכרנו בתחילת המאמר.

תופעת הטרף:

תופעת הטרף, ממנה חפצה התורה להרחיק את האדם במצוה שלפנינו, נראית כחלק מטבעו של עולם, למרות האכזריות שבה. אולם, הרמב"ן בפירושו לתורה מציג מבט אחר לגמרי עליה:

כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון אין חיה ורמש ממית אדם, וכמו שאמרו אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב ושעשע יונק על חור פתן, וכן ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן. (רמב"ן ויקרא כו ו)

הרמב"ן מבאר שלפני חטא אדם הראשון, לא היו חיות טרף בעולם. גם לעתיד לבוא תחזור המציאות לשלמותה, ולא יהיו עוד חיות טרף, כפי שמתואר בנבואות ישעיהו.

כי לא היה הטרף בחיות הרעות, רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל. והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, ואמר הכתוב ויהי

כן, כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד, ואחר כך למדו
הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי.
(שם)

מניין בא הטרף לעולם? תופעת הטרף היא פרי של ירידת העולם
בחטא אדם הראשון. חטא אדם הראשון הביא לעולם לא רק את
המוות של האדם. הרמב"ן מסביר שחלק מקללת האדם היא להיות
נטרף על ידי החיות. ככל הנראה הוא לומד זאת מהקללה "וְאֵיכָה
אֲשִׁית בֵּינִי וּבֵין הָאֲשָׁה וּבֵין זְרַעֲךָ וּבֵין זְרַעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה
תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב" (בראשית ג טו). משנקבעה תכונת הטרף בעולם,
היא מתבטאת לא רק ביחס לבני אדם, אלא גם בהריגתם של בעלי
חיים אלו את אלו.

וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול
והזהיר על האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש
וגו' את נפש האדם, ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה,
נשארו על מנהגם לטרוף. ובהיות ארץ ישראל על
השלמות, תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע
הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם.
(שם)

ארץ ישראל עתידה להיות כגן עדן, והחיות יחזרו למדרגתם שלפני
החטא ולא יטרפו עוד. עם ישראל נועד לתקן את העולם, ובארצו
תופיע מחדש המציאות השלמה. צעדו הראשון של התיקון הוא
איסור אכילת טרפה.

השדה - מרחב הדמים

מונח בולט נוסף בפסוק הוא 'שדה'. במבט ראשון הוא נראה כמונח
נייטרלי, אבל לאמיתו של דבר הוא מונח טעון. רש"י שאומר
שדיבר הכתוב בהווה, מסביר למה דווקא השדה הוא דוגמה למצב
של טרפה - "מקום שדרך בהמות ליטרף" (רש"י שמות כב ל).

השדה הוא מקום של הפקר, מקום שבו חיות טרף מסתובבות, וחיות חלשות יותר נטרפות.

בהמשך דבריו רש"י מביא דוגמה נוספת שבה נזכר השדה - "כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ". אם נביט על הפסוק המלא נראה גם שם את משמעותו של השדה: "כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צִעֲקָה הַנֶּעֶר הַמְאֲרָשָׁה וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ" (דברים כב כז). הפסוק מתאר מקרה שבו נערה מאורסה נאנסת. שוב מדובר בארוע אלים, והפעם מצד בני אדם אכזריים. בגלל מיקומו של השדה מחוץ לעיר רחוק מעין החברה, הוא מקום שבו פגיעה קשה באשה יכולה להתרחש ביתר קלות, ואין בדרך כלל מי שיושיע אותה. השדה הוא המקום שמחוץ לסדר החברתי, ולציוויליזציה האנושית המתוקנת, המקום שבו הכח שולט.

כשמתבוננים בתורה מגלים מקרים נוספים בהם באה לידי ביטוי משמעותו המהותית הזו של השדה. התורה מדגישה כי השדה הוא מקום זירת הרצח של הבל בידי קין - "וַיְהִי בַהֲיוֹתָם בַשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ" (בראשית ד ח). השדה הוא גם זירת הפעולה המוגדרת של עשו - שהאפיון המהותי שלו הוא "אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה" (בראשית כה כז). על יוסף שטעה בשדה, חשב יעקב כי "חַיָּה רָעָה אֶכְלָתָהּ טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף" (שם לז לג). השדה הוא מרחב של רוצחים וציידים ולא של אנשי קודש. גם בסיפור הנערה המאורסה בו עסקנו קודם, מגדירה התורה את האונס כמושגים של רצח! "כִּי כַּאֲשֶׁר יִקּוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרָצָחוּ נַפֶּשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה" (דברים כב כו).

מתברר אם כן ש'שדה' הוא לא רק מושג שגרתי שמתאר חלקת אדמה שמיועדת לזריעה או לנחלה (כמו למשל בפסוק "שָׂדוֹת בְּכַפְסֵף יִקְנוּ" (ירמיה לב מד)), אלא גם מושג שבמקרים רבים בתורה מבטא מטען של משמעות נוספת - מקום של הפקר, שכוחות שליליים דוגמת חיות טרף רוצחים ואנסים יכולים לפעול בו באין מפריע, והוא מנוגד לחברה האנושית המתוקנת.

על המטען המיוחד שנושא המושג 'שדה' עמדו כמה מהמקובלים והחסידיים.¹⁰ כך כותב למשל רבנו בחיי:

ואנשי קדש תהיון לי... כי ישראל מקודשים לשמו,
וכיון שכח מעלתם גדול כל כך אין להם לאכול בשר
טרפה שלקה מצד הכח המשחית, והזכיר "בשדה"
לתוספת באור כי שם כחו של עשו הרשע שהיה איש
שדה והוא כחו של קין ראש המרצחים שהזכיר בו
הכתוב ויהי בהיותם בשדה, גם הכלבים מן הצד ההוא
והטרפה ראויה להם, ולכך אמר לכלב תשליכון אותו.
(רבינו בחיי שמות ל כב)

רבנו בחיי פורס את המטען הרוחני שיש במושג 'שדה'. השדה הוא מרחב אחר, שם כוחו של עשו הרשע, של קין, שם המרחב של הרצח, לשם שייכים הכלבים שהם חיות טרף ביסודם, ושם יש מרחב לכח המשחית - 'שם כוחו'.

---

10. ראה גם בדברי רבי נתן: "כשיוצאין לחוץ מן בתיהם שהם נשמרין שם זהו נפילתם והם נתפסים שם בבחינת כי בשדה מצאה, כמו שדרשו רז"ל; שאלו היתה בבית לא היתה נתפסת. וזה בחינת "ובשר בשדה טרפה". 'בשדה' דיקא, כי על ידי זה עקר פגמה שנפגמה ונטרפת הנפש על ידי זה שיצאה מביתה אל השדה, שנפלה וירדה מבחינת בית לבחינת שדה. וכמוכא בדברי רבנו נרו יאיר, (בסי' י); שעקר עלית התפלה... כשהיא בבחינת בית, אבל בבחינת שדה והר יש שם אחיזה להם חס ושלום, כי הבית הוא דירת בני אדם. ושדה היא מקום לבהמות וחיות, דהינו כשהנפש במקומה ובמעלתה בבחינת אדם, אזי דירתה ומקומה בבית כנ"ל, אבל כשהיא יורדת להתלבש בבחינת בהמה, אזי מקומה בשדה בבחינת שדה הנ"ל כנ"ל" (ליקוטי הלכות יו"ד - הלכות בשר שנתעלם מן העין הלכה ב).

רבי נתן מבחין בין שני מרחבים. הבית, שהוא המרחב המתאים לנפש, המרחב הבטוח לא רק פיזית אלא גם רוחנית, ולעומתו המרחב של השדה, שהאדם לא אמור להיות שם ולא להיות ניזון מהרוח שלו. ליקוטי הלכות מחדד מאד שאלו מרחבים. יש בית ויש שדה. הניגוד של שדה כחברה זה עיר וכיחיד זה בית. בנערה המאורסה זה למול העיר, ובדברי רבי נתן השדה הוא למול הבית.

למדנו אם כן שביחס למרחב החיים האנושי שכבית ובעיר, מרחב החיים החייתי שבשדה הוא מרחב שלילי ואלים. איסור אכילת טרפה מונע את האדם מלהיות ניזון מאירועי הטרף המתרחשים במרחב שמנוגד למרחב החיים התרבותי-המוסרי של האדם.

השדה - יציאה חוץ למחיצת הקדושה

נחזור לדברי המכילתא דרשב"י. כפי שראינו המכילתא לימדה שהמיקום 'בשדה' אינו רק דוגמה, אלא נאמר בדווקא: "מנין לבשר קדשים שיצא חוץ לקלעים ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלם ובשר פסח שיצא חוץ לחבורה שהן בלא תעשה ת"ל ובשר בשדה" (מכילתא דרשב"י שמות כב).

לפי דברי המכילתא הפסוק מציב גבול בין מרחב פנימי לחיצוני, בין מרחב חיים אנושי לחייתי, ובין מוסר לטרף ואלים, ותובע שלא להיות ניזון מהמרחב הפגום. מדרש ההלכה שומע את הסימון הדרגאי של המרחבים, תופס את מרחב השדה כמרחב נמוך ושלילי יותר ממרחב חיו של האדם, ורואה בכך את סיבת האיסור. המדרש לומד מהפסוק את הפגם שביציאה החוצה אל המרחב הנמוך, ומסיק מכאן על מצבים נוספים של מעברים וירידות - מעבר ממרחב קדוש למרחב שאין בו קדושה, או ממרחב קדוש יותר לקדוש פחות. כך לומד המדרש על שורה של מקרים בהם בשר שיצא ממחיצתו הפנימית למרחב נמוך יותר, נפסל.

המכילתא נשענת על עובדה נוספת. הפסוק כולל לא רק את הבחנת המרחבים, בכך שהוא קושר את איסור הטרפה למציאות של השדה. הפסוק גם קושר את המצוה למושגי הקדושה, בכך שהוא פותח את הציווי בכותרת "וְאֵנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּן לִי" (שמות כב ל). המעבר להיות ניזון מהמרחב של השדה, נחשב כביכול כיציאה של האדם אל מחוץ למחיצת הקודש הבסיסית שלו. מכאן לומדים חז"ל כי גם

יציאות ממדרגות קודש גבוהות יותר אל מחוץ למחיצתן, פוסלת את הבשר היוצא מאכילה.¹¹

על הקשר שבין היציאה מחוץ לקדושה ליציאה אל השדה, העיר השל"ה:

ובשר בשדה טרפה' וגו': וענין בשדה, שיצא מחוץ למחיצת הקדושה, והוא שדה של עשו שהיה איש שדה.

(של"ה פרשת משפטים תורה אור)

הבשר - ההפרדה בין האדם לבעלי החיים

נתבונן עתה על מושג נוסף בפסוק - ה'בשר'. הביטוי 'ובשר בשדה טרפה' מתיחס כאמור על פי פשוטו לבעל חיים שנטרף. מדוע הוא נקרא בפסוק 'בשר' ולא 'חיה'? הרי לא הבשר נטרף אלא החיה נטרפה, ובדרך כלל כשהתורה משתמשת במילה בשר, היא עושה זאת ביחס לחלקים אחרים שבגוף של החיה (כגון הדם), ולא כשהיא מדברת על הבעל חיים עצמו?

כשנבחן האם יש מקום נוסף שבו התורה קוראת לבעל חיים בשר, נראה שהתורה משתמשת בלשון זו כשהיא מתארת את הרקע למבול. יתרה מזאת, שם גם האדם וגם החי נקראים בשר: "וַיֹּאמֶר

---

11. החתם סופר מזהה את הקו הרוחני הזה גם בתוך פרשת המן, ובאיסור לצאת בשבת להביא מזון מן השדה. "מבואר ר"פ בהמה המקשה וס"פ ג"ה גבי ובשר בשדה טרפה כי תיבת בשדה יוצרק על כל היוצא חוץ ממחיצתו הראוי אפי' יהי' בעיר ובבית כגון בשר הפורש מן החי וכדומה, והא"ש בעזה"י דהכי קאמר להם אכלוהו היום כי שבת היום לה' דייקא שגם הוא ית"ש שומר שבת ע"כ לא תמצאוהו היום שהוא רומז העה"ז לא תמצאוהו בשדה רצונו חוץ למחיצתו כי העה"ז כולו אינו מחיצה לקלוט המן, וע"ז יפה אמרו במדרש שלע"ל תמצאוהו אפי' בשבת כי שם מחיצתו אפי' בעה"ז וק"ל". (חתם סופר שמות טז כה):

ה' לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (בראשית ו ג), "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" (שם יג).

במבול האדם איבד את דמותו האנושית והמוסרית, וטשטש את ההבחנה בינו לשאר בעלי החיים. הדבר בולט בדברי הקב"ה: "ויאמר ה' אמהה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים" (שם ז). ניסוחו של הפסוק נשמע במבט ראשון לא מדויק, הרי צריך היה לומר 'אמהה את החי אשר בראתי - מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים', ולא להכליל את כל בעלי החיים תחת הכותרת 'אדם'?! אלא שהניסוח המיוחד בא לבטא שהאדם התדרדר בהתנהגותו למצב שההבחנה בינו לבעלי החיים כביכול נעלמה.

לאדם יש בחירה אם לחיות כאדם או כבעל חיים. במבול האדם השחית את דרכו, וטשטש את ההבדל שבינו לחיות. הוא נעשה כמו כל 'בשר', שווה לבעלי החיים. כשהתורה מורה לבני ישראל בפרשת משפטים שלא להיות כחיות הטרף, היא משתמשת שוב במונח 'בשר', ומכוונת את עם ישראל לעלות ממדרגת הטשטוש אליה ירד העולם במבול. היא תובעת התנהגות שמבליטה את ההבדל האדם לבין כל 'בשר'.

לעומת האנושות בדור המבול שאיבדה את ההבחנה מבעלי החיים ושקעה בהתנהגות חייתית, מכוונת התורה את עם ישראל להתרחק מהוית החיים החייתית הרחקה יתירה. הקומה הראשונה הנדרשת מ'אנשי הקודש' היא ההתרחקות מעולמה של החיה ומדרכי אכילתה - על ידי איסור טרפה.

השדה וגן עדן - ניגוד ותיקון

נחזור עתה אל ה'שדה'. אם נלך יותר אחורה, נגלה כי הופעתו הראשונה של השדה מצויה כבר בפרשת גן עדן, וכבר שם השדה מבטא מרחב שנמוך ממדרגתו השלמה של האדם. בפתיחת הפרשה התורה מציינת שלפני יצירת אדם הראשון ונטיעת גן עדן, השדה עדיין לא היה בעולם, והוא ככל הנראה אינו שייך למדרגה האידיאלית של גן עדן:

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם
יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֶ-לֵהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין
לְעִבְדָּא אֶת הָאָדָמָה.

(בראשית ב ה)

השדה מופיע שנית בהקשר של הנחש שמוגדר כערום מכל חיית השדה. כאן כבר מקבל השדה מטען שלילי מובהק. הוא מתואר כמקום של ערמומיות, שהנחש הוא הביטוי הכולט ביותר שלה. הנחש שבשדה מפגיש אותנו גם כאן עם השדה כמקום דמים. הנחש הוא שמצליח לפתות את האדם לאכול מהדבר הממית, ולהביא את המוות על המין האנושי. אם כן, כבר בסיפור הראשון שבו מופיע השדה - סיפור גן עדן, הוא מופיע כמקום סכנה.

השדה נכנס לעולמו של האדם עצמו רק אחרי החטא, במסגרת הקללות שניתנות לו - 'וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה' (בראשית ג יח). השדה הופך אם כן לחלק מעולמו של האדם בתור האנטיתזה לגן עדן.

לעתיד לבא יתוקן גם השדה, כפי שנרמז בדברי חז"ל על ברכת יצחק ליעקב: "שבשעה שנכנס יעקב נכנסה עמו ריח גן עדן ריח ניחוח ונתישבה דעתו של אותו צדיק שנאמר 'רְאֵה רִיחַ בְּנֵי פְרִיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ ה'" (בראשית כז) התחיל לברכו" (תנחומא תולדות יא).

סיכום

במהלך המאמר התבוננו באיסור אכילת טרפה. שמנו לב לניסוח המיוחד שלו ולמטענים של המושגים המרכזיים שבו. מתוך כך הגענו להבנה עמוקה יותר של טעם האיסור ושל מיקומו בפרשת משפטים, ולחשיפת שורשיו בפרשת אדם הראשון.

באיסור אכילת טרפה התורה אוסרת על האדם לקחת חלק – אפילו עקיף – בעולם הטורפים. היא דורשת בכך להפריד באופן ברור בין מרחב הטרף החייתי לבין המרחב האנושי המוסרי.

שורשיו של האיסור מצויים בסיפור אדם הראשון. לפני חטא אדם הראשון לא היו חיות טרף בעולם. רק אל הנחש אפשר להתיחס כמעין חית טרף, שהרי הוא ארב לאדם והביא עליו מוות. עם המוות שבא לעולם בעקבות חטא אדם הראשון, וקללת האיבה שבין האדם לנחש, באו לעולם גם חיות הטרף ובהן גם הכלב – חית הטרף המבויתת, שנמצאת בתפר שבין העולם האנושי לחיות הטרף.

גן עדן שבו חי האדם לפני החטא היה מקום מלא ברכה, ובעקבות חטאו גורש האדם משם. הקללות שבאות עליו בעקבות חטאו מלמדות, שהוא עומד לפגוש את השדה, שהוא מרחב שקשור אל הקללה – “אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעֲצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה” (בראשית ג יז-יח). השדה לא רק מבטא את הקללה, ואת איבוד השפע שבגן עדן. מרחב השדה הופך להיות מקום ההפקר שבו מהלכים חיות הטרף והרוצחים.

עם ישראל נועד לתקן את חטאו של אדם הראשון ואת תוצאות החטא. ייעוד זה מחייב אותם להתרחק מממדי הטרף והרצח שמתנקזים אל השדה, ולהימנע מאכילת טרפה גם אם הם לא היו מעורבים בהמתתה.

המבט הנבואי צופה לרחוק. התיקון שמוטל על עם ישראל ישפיע גם על תיקונו של העולם לעתיד לבא. תופעת הטורפים תעבור מן העולם ואיתה גם הנטרפים לא יהיו עוד. אפילו הנחש יתוקן ולא יהיה עוד חית טרף, והוא ישתעשע עם התינוקות התמימים, בלא עורמה.

וְגַר זֶאֵב עִם כְּבִישׁ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא
יַחְדָּו וְנֶעַר קֶטֶן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדָב תִּרְעִינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ
יִלְדִיָּהוּ וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֹאכֵל תְּבֹן: וְשִׁעֲשַׁע יֹנֵק עַל חֵר פֶּתֶן
וְעַל מְאוּרֶת צִפְעוֹנִי גָמוּל יְדוֹ הִדָּה:

(ישעיה יא ו-ח)